UNA NUEVA RECENSION DEL PENITENCIAL "VALLICELLANUM I"

El códice 228 de la Biblioteca Universitaria de Barcelona *

Con el título, en letra moderna, de *Manuale Sacerdotum,* hay un códice, n. 228, en la Biblioteca Universitaria de Barcelona, de contenido misceláneo. El sobrescrito le corresponde, así como el resumen de sus materias, que se da en una breve introducción:

"... Ex multis enim Patrum in hac pagina collegimus, de quibus plurimorum sanctorum subter tenentur inserta" (fol. 1).

En atención a su fondo más importante, lleva también al dorso acertadamente: *Halitgarius, Canones Penitentiales.*

Es un códice en pergamino, de 173 folios útiles, sin paginación, aunque en cuadernos numerados; caja de escritura 18 × 11; siglo x [1].

Todo él, conforme a su título, tiene, más o menos, un fin práctico en muchas de sus piezas, de carácter sintético y compilatorio. Contiene catecismos y cuestionarios litúrgicos, reglas prácticas sobre el cómputo pascual, paradigmas de confesión, etc. El compilador ha extractado obras patrísticas, clásicas en su género. Así incluye:

Sección VI, fol. 89-91^{v}, una refundición de Beda, *De ordinatione feriarum paschalium* (PL 90, 607-610);

sección XV, fol. 116-117, una *Expositio orationis dominicae,* extracto literal de la que se contiene en el libro II *De sermone Domini in monte,* de San Agustín (PL 34, 1275-1284).

sección XVI, fol. 117-120, *Expositio simboli,* que es una síntesis brevísima de la que trae Rufino en su *Commentarius in symbolum Apostolorum* (PL 21, 337-386), casi con las mismas palabras;

sección XXI, fol. 139-140, *Breviarum ex nomine apostolorum,* compendio de la segunda parte del *De ortu et obitu patrum* isidoriano (PL 83, 149-153);

* Debo a la delicada atención del Director de la Revista, D. José Vives, la invitación a estudiar este manuscrito.

1 Véase la descripción más detallada del códice en F. Miquel Rosell, *Manuscritos patrísticos existentes en la Biblioteca de la Universidad de Barcelona,* "Analecta Sacra Tarraconensia" 16 (1944) 31-66, especialmente, p. 37.

sección XIX, fol. 126-134, un Comentario a la Santa Misa, que no es otra cosa sino un extracto, servilmente literal, de la *Expositio super Missam (ex cod. Einsiedlensis monasterii, s. X circ.)* contenida en el Apéndice al s. x, *Monumenta liturgica*, en Migne (PL 138, 1164-1173), etc., por no mencionar sino algunos de los opúsculos más importantes allí contenidos, y no identificados en el Catálogo.

La sección II del códice, que es la que nos interesa, contiene:

fol. 6-46, los 5 primeros libros de Halitgario, a saber, *De vitiis octo principalibus, De vita activa et contemplativa, De ordine paenitentium, De vitiis laicorum*, y *De ordinibus clericorum*, con las dos *Cartas* que figuran en su introducción. Sigue la advertencia introductoria al libro VI o *Penitencial,* del mismo Halitgario, el cual, sin embargo, no se transcribe, si no es su Prólogo intercalado en la que viene a continuación.

En su lugar se ofrece, fol. 46-70, una larga instrucción doctrinal y litúrgica sobre la penitencia, con un *Penitencial,* distinto del de Halitgario, que es el que vamos a estudiar singularmente. Las partes fragmentarias de esta introducción son las siguientes:

Un *Sermo de penitencia,* fol. 47-48v, que depende en gran manera de Eutropio, *Epistola ad Petrum papam* (PL 80, 9-14), el cual, a su vez, depende de Casiano, *Coll. V:*

"De capitalibus primum criminibus. Qui est in legis animadversione plectuntur sentiendum est. Qualiter suscipi debeant penitentes. Quotiescumque christianis qui ad penitenciam... ideoque medietatem penitencie eis imposite", fol. 48v-49v, que es el Prólogo de Halitgario a su *Penitencial* (PL 105, 693-686);

Incipit ordo ad penitenciam dandam, fol. 49v-70v: una liturgia íntegra para la penitencia, como un *Penitencial,* que es, con diversas variantes, el llamado *Vallicellanum I.* Su identidad es manifiesta a quien considere la serie de sus *Títulos* y *Cánones,* con las glosas intercaladas y las referencias a los cánones conciliares. Todo lo cual se verá en la edición que a continuación publicamos [2].

[2] Nada en concreto se puede determinar ulteriormente sobre la procedencia remota del códice. Todo el fondo manuscrito que en el Catálogo se describe, proviene inmediatamente de varias bibliotecas conventuales de Barcelona. Sobre el presente manuscrito apenas si cabe afirmar el margen de conjetura que alguien pudiera ver en algunos de los opúsculos contenidos, por ejemplo, los de Halitgario, o los extractos de obras del monasterio de Einsiedeln, que pudieran orientarlos hacia Francia o el centro de Europa.

El "Vallicellanum I"

No vamos a reproducir aquí su descripción ni ponderar su importancia, ni menos a renovar la controversia suscitada a fines del siglo pasado en torno a su supuesta romanidad. El estudio de sus fuentes y su caracterización están definitivamente resueltos, así lo creemos, por la competencia especializada de Fournier [3]. Bastarán unas brevísimas indicaciones que ayuden a la apreciación de la nueva recensión que aquí ofrecemos.

El Penitencial *Vallicellanum I* (ms. *Vallicell. E 15*, de fines del s. x) fué descubierto por H. J. Schmitz y publicado en 1875, en el "Archiv für katholisches Kirchenrecht", t. 33, pág. 3-48, y reproducido, con comentario, en su obra *Die Bussbücher und Bussdisciplin der Kirche* (Mainz, 1883), pág. 227-342 [4]. P. Fournier halló otro manuscrito del siglo xii en la *Ambrosiana* (I, 145, inf. fol. 61 s.) [5].

Es el primero de los Penitenciales pertenecientes al grupo seudorromano, y, al parecer, el más allegado a su legislación original. Sabida es la construcción de Schmitz, que en el *Vallicellanum I* y en los del grupo indicado veía el proceso penitencial seguido en la Iglesia Romana. Su tesis no fué recibida favorablemente por la crítica. Investigadores de renombre la combatieron desde el principio. Hoy, sobre todo después de los estudios de Fournier, todos estos Penitenciales son clasificados como seudorromanos. El *Vallicellanum I*, el *Vallicellanum II* y el de Montecassino, se derivan de los Penitenciales francos, con ciertas adiciones de cánones que figuran en las colecciones italianas. Están compuestos posteriormente a las colecciones francas, en el norte de Italia, a fines del s. ix o comienzos del x. Los dos códices que hasta ahora se conocían del *Vallicellanum I* son también italianos.

Compónese el *Vallicellanum I* de tres elementos: el céltico (42 cá-

[3] *Etudes sur les pénitentiels*, "Revue d'Histoire et de Littérature religieuse", 6 (1901), 289-317; 7 (1902), 59-70, 121-127; 8 (1903), 528-553; 9 (1904), 97-104; especialmente, t. 6, p. 289-317.

[4] Agradezco al R. P. Teodoro M. Inglés, O. S. B., de Montserrat, el haber podido consultar la última obra mencionada de Schmitz.

[5] Cf. art. cit., "Revue d'Histoire et de Littérature religieuse", 6 (1901), 289, nota 2. — En una nota de su obra *Die Bussbücher und Bussdisciplin*, página 228, Schmitz se lamentaba de que con la erección de la Biblioteca Nacional de Italia se había perdido de vista el manuscrito *Vallicellanum E. 15*: "Leider ist der werthvolle Codex bei Errichtung der Nationalbibliothek durch die italianische Regierung spurlos verschwunden".

nones), el anglosajón (33 cánones), el franco (42 cánones); quedan 15 cánones, cuyo origen no está identificado todavía, y uno que parece de origen italiano. No revela origen alguno romano.

Los 133 cánones o *Leges* del *Vallicellanum I* se contienen en los 169 del Penitencial de Mersebourg, aunque no en forma idéntica, sino con diferencias prevenientes o de error de copistas o por modificaciones de adaptación de los compiladores. El *Vallicellanum I* es pues una refundición del de Mersebourg.

Tanto la mayor corrección del latín en el *Vallicellanum I,* como el orden sistemático de sus cánones por materias, arguyen en él una ulterior perfección sobre el de Mersebourg. Este representa una estadio más antiguo del texto. Siendo pues el de Mersebourg de fines del s. VIII, el *Vallicellanum* será del s. IX, como se ha dicho [6].

La nueva recensión del códice de Barcelona

Dentro de la identidad innegable, las diferencias existentes entre la recensión del *Vallicellanum I, E 15* (= V) y la del ms. de Barcelona (= B), aunque accidentales, son numerosas.

V está incluído dentro de un *Missale,* por lo menos al Penitencial sigue una *Missa super penitentiam,* que falta en B. Este, en cambio, es más abundante al final, puesto que contiene tres fórmulas de *Reconciliacio ad penitentem,* en lugar de la única que contiene V, y que no coincide con ninguna de aquéllas. También en la parte introductoria hay diversidad en ambas recensiones: V trae solamente el orden litúrgico *Ad dandam penitenciam,* y la introducción *Qualiter suscipere debent penitentes Episcopi seu Presbyteri;* más rico B incluye unas *Letanías,* una *Profesión de fe* [7], una *Predicatio* o sermón, con una *Intimación* a la confesión del penitente, una larga serie de *Orationes,* el catálogo de los *Dies qui non computantur ad penitentiam,* y varias prescripciones sobre diversas penitencias *De criminalibus culpis.*

Aun dentro del Penitencial, estrictamente dicho, hay ligeras divergencias. Vamos a enumerar las más salientes, dejando para la consideración del aparato crítico de la edición otras de menor cuantía.

6 Cf. FOURNIER, art. cit., 1901, p. 310-317.

7 Es la misma Profesión que se contiene también en el *Ordo ad dandam poenitentiam,* entre los "Monumenta Liturgica", publicados como apéndice al s. X (PL, 138, 980).

Son nuevos en B los títulos: *XVIII. De raptu virginum uel uiduae; LIIII. De usuris et feneratoribus; LXXXI. De matematicis; CXXXV-CXLII. De bigamis et trigamis, De eo qui solus cum sola loquitur, De nominibus mortuorum, De clericis a daemonio uexatis, De predatis rebus, De veneratione, De manducantibus scabiem corporis sui, De continentibus penitentibus de uxore sua.* Sin embargo los cánones correspondientes se hallan en ambas recensiones.

También es nuevo en B un inciso del canon XX: *Si quis cum consobrina fornicauerit, VII annos peniteat;* y el del XIIII: *Subdiaconus VI, II in pane et aqua,* etc.

Falta, en cambio, en B un inciso notable que trae V en el canon XCVI: "Si quis casu porci aut pulli manducaverint sanguinem hominis post unum manducentur et semen eorum non abiciatur. Si autem corpora hominum laceraverunt et occidantur et proiiciantur canibus. Qui nesciens manducaverit ex ea IIII ebd. peniteat. Similiter et illa animalia cum quibus homines fornicantur, prociciantur foras, ut a bestiis et avibus devorentur, coria eorum tantum ad calciamenta sint. Qui christianus est cum paiano non debet nec edere nec bibere neque cum illorum vasculo."

Faltan también en B los anatemas: *Stus Gregorius PP. de incestis dicit,* etc., que V contiene después de los títulos.

Hay asimismo en B algunas referencias a cánones conciliares, títulos de secciones, glosas, etc., que no se hallan en V; y, viceversa, en otros casos faltan en B algunos de estos elementos que están en V.

Solamente mencionamos de pasada otras ligeras divergencias como el orden inverso en algunos cánones, alguna fusión de dos cánones en uno, que alteran a trechos el orden de la numeración: así los cánones LXXVIIIII y LXXX están invertidos; B ha fundido en los cánones XXXVIII y XXXVIIII la referencia a las "eras" con el número respectivo de los cánones; el título *De odio fratris* está equivocadamente en V antes del canon XLVI; B junta en su canon XLVIII la materia del XLIII y XL de V, etc.

Aunque no está exenta de corrupciones la redacción de B, creo que en general el texto sale en ella mejorado, como podrá comprobarse, por ejemplo, en los cánones XLVII (XLVIII en V); XCIII; XCIIII; CIII; CVIIII; CXI. Con B se llenan haplografías evidentes de V, como en el canon CVIIII, o se corrigen lecturas desconcer-

tantes, como la del canon LXXXVII, al hablar de las diversiones de las kalendas de enero, *ioca turpia* B, y no *iocatur quia* V.

No poseemos datos suficientes para precisar qué relación guarda B respecto de V. Por el número e importancia de las variantes, no parecen depender el uno del otro en su redacción. Se observará que B no contiene el fragmento que forma la primera parte del canon XVI, que trae V. De ella dice Schmitz que es, sin duda, interpolación posterior a la redacción del Penitencial [8]. Según esto, B reflejaría acaso un estado del Penitencial anterior al de V. B coincide también, a veces, con el Penitencial de Mersebourg, más inmediatamente que V; lo cual pudiera así mismo abogar por una mayor antigüedad a favor del texto de B. Pero no faltan casos en que pueden volverse contra B argumentos semejantes.

Por darse la coincidencia entre B y V en el *Penitencial*, propiamente dicho, es decir en los títulos y cánones, limitamos a estas dos partes la comparación minuciosa en cuanto a la edición del texto.

Reducidos también al solo papel de editores, nos abstenemos de todo comentario y observaciones sobre el fondo y las fuentes de cada uno de los artículos o leyes del Penitencial, investigación, por otra parte, ya sabiamente realizada, como se ha indicado.

La trascripción respeta aun los barbarismos del copista medieval, como materia de ulteriores estudios y observaciones críticas.

[8] "Bezüglich unseres Busscanons soll noch darauf aufmerksam gemacht werden, dass nur der Nachsatz: *Si ceciderit sorix in cibis etc.* in dem Register des Penitentials verzeichnet ist, dagegen nicht der gesammte erste Theil über dem Genuss der Thiere; möglicherweise ist derselbe also ein späterer Zusatz eines Copisten". *Die Bussbücher*, p. 320.

TEXTO

Universidad de Barcelona: Ms 228, fol. 49^{v} - 70^{r}

INCIPIT ORDO AD PENITENTIAM DANDAM.

In primis dicit episcopus aut si presbyter capitulum: Deus in adiutorium meum intende, cum gloria. Deinde psalmos VII paenitentiales. Hi sunt:

Primus: Domine, ne in furore tuo.
Secundus: Beati quorum.
Tercius: Domine, ne in furore tuo.
Quartus: Miserere mei, Deus.
Quintus: Domine, exaudi oracionem meam, qui est CI.
Sextus: De profundis.
VII: Domine, exaudi oracionem meam.

II. Deinde episcopus sequitur laetania. Postea uero, post expletionem sanctorum recordatur, tunc iniciantur rogationes: Propicius esto, parce nobis, Domine.

A persecutione satane et ministrorum eius	lib.
A tenptacione carnis	lib.
A periculo mortis	lib.
Ab insidiis diaboli	lib.
Ab igne aeterno	lib.
A morte perpetua	lib.
Ab omni scandalo	lib.
Ab omni malo	lib.
Ab ira tua	lib.
Per natiuitatem tuam	lib.
Per aparitionem tuam	lib.
Per passionem tuam	lib.
Per crucem tuam	lib.
Per resurrectionem tuam	lib.
Per ascensionem tuam	lib.

Per iudicium tuum uenturum liberare digneris. Te rogamus audi nos.

Peccatores	Tr
Ut pacem nobis dones	Tr
Ut ueniam atque indulgenciam nobis largiri	Tr
Ut sanitatem animae nostrae dones	Tr
Ut nobis ueram paenitenciam concedas agere	Tr
Ut nobis indulgenciam peccatorum nostrorum concedi tribuere digneris	Tr

Ut nos ab inferno inferiore eripere digneris Tr
Ut nos per ueram paenitenciam ad perpetuam
uitam perdücere digneris Tr
Ut nos per ueram paenitenciam ad perpetuam
uitam perducere digneris Tr
Ut iram tuam a nobis remoueas Tr
Ut nobis gratiam tuam concedere digneris Tr
Filii Dei te rogamüs audi nos.
Agnus Dei Tr
Christe, audi nos.
Kirieleison, tribüs uicibus.
Pater noster.
Ego dixi: Domine. Fiat misericordia tua, Domine. Perfice gressus meos.
Mirifica misericordias tuas. Reminiscere miserationum tuarum.
Delicta iuuentutis mee. Domine ne memineris iniquitatum.
Adiuua nos, Deus salutaris noster. Ne tradas, Domine animas confiten.
Cor mundum crea in me, Deus. Ne proicias me a facie tüa.
Redde mihi laeticiam salutaris. Ne derelinquas me, Domine Deus.
Benedic, anima mea Domino, usque: renouabitur sicut aquila iuuentus tua.

Seqüitur Gloria Patri. Domine, exaudi orationem. Exurge, Deus, adiuua.

Tunc surgit sacerdos ab oratione mens in caelestibus defixa sibimetipsi propriam canit orationem.

Post hec uersa expleta, tunc reuertatur sacerdos ad penitentem

In primis interrogat eum de fide: Si est fidelis Deo. Et postea, de simbolo et orationem dominica: Si eam recte tenet. Sin autem, corripe illum, et statuto die reddat.

Sic interroga eum de fide: Credis in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum? Resp. Credo.

Et credis quod iste tres persone, quomodo diximus Pater et Filius et Spiritus Sanctüs, tres sunt et unus est Deus? Resp. Credo.

Et credis quod in ista ipsa carne in qua nunc es et uiuis, in ipsa debes resurgere in diem iudicii et recipere siue bonum siue malum quod iessisti (*sic*) in uita tua? Resp. Credo.

Et uis dimittere illis qüicumque in te peccauerunt. Domino dicente: Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec pater uester caelestis dimittet uobis peccata uestra. Et require diligenter si est incestuosüs (*supr. lin.* luxuriosus) et si non uult ipsa incesta dimittere pleniter et satisfacere, qüoram Deo atque dimittere hoc pestiferum uitium a se radicitus statim amputaturum, certe irritum est ei paenitenciam accipere. Sine dubio frustra üenit qüi semetipsum negare non uult dicente Domino: Si quis uult post me ueni-re abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Crux quippe tollere, semetipsum negare Dominumque sequere est. Quisquis terrenis desideriis uanisque cupiditatibüs implicat atque nefandis operibus deditus abre-

nunciauerit mens de terrenis ad caelestia erexerit et de uanis cupiditatibus elemosynarum largitate indigentibus copiam tribuere et de nequissimis operibus fructum, bonae operationis prout uires suppetunt (*supr. lin.* habundant) per ueram confessionem lacrimarumque irrigationem de praeteritis delictis sedula lamentatione creato suo effuderit. Et ad eosdem ores nec omnino respexerit et diem sue mortis uenturusque examinis *(sic)* ante occulos mentis semper perspexerit, procul dubio se ille quod olim fuit negare non desiit. Iste qui talia egerit, omnino crucem suam tollit semetipsum negatum quod fuit reminiscit, auctoremque uitae Christum sequere non difidit. Et hoc illi insinuat quia Deus non iudicabit bis atque omnia in uera confessione.

Incipit exordium praedicationis

Hoc scitote, fratres, quia ualde melius est tibi in conspectu Dei uiuentis et mihi indigno sacerdoti tua confiteri delicta quam in die uenturi iudicis omniunque angelorum vel filiorum hominum ubi omnia peccata manifesta erunt qui in praesenti saeculo ea erubuerit confiteri. Nam quisquis in hoc saeculo sua fuerit peccata confessus et ueram inde egerit paenitenciam, sine dubio in die illa nullatenus manifestabuntur. Ista confessio, si fructuosa fuerit ab omni crimine lauat et ab gehennarum ignibus liberat. Usque in die illa semper fructuosa est uera paenitencia ultra nullum iam spatium paenitenciae datur.

Nunc autem, frater, si pleniter et fideliter confessus fueris et deincebs emmendaueris, promitto tibi in Dei omnipotentis misericordia nunc in eius praesencia sanctorumque eius quia omnia peccata obliuioni datur. Ita tamen si de praeteritis lugeas et de futuris caueas ut non adprehendas.

Et quomodo potes, frater, paenitenciam accipere nisi hoc quod Dominus dicit inpleueris: Nolo mortem peccatoris sed ut conuertatur et uiuat. Memor esto, frater, conuersio latronis qualiter in hictu suae mortis Dominum confessus est. A Domino in patibulo crucis pendenti meruit audire: Hodie mecum eris in paradiso. Et iterum, recordare qualiter publicanus sua delicta suumque percutiendo pectus nec aspectus caelestis se profitebatur esse dignus confessus est dicens: Deus, propicius esto mihi peccatori. In tali igitur confessione aspice et audi quod ipsa ueritas sequentibus dixit: Descendit hic iustificatus in domum suam.

Audi quod alibi ueritas dicat de duorum fratrum discordia: Si ergo offers munus tuum ante altare et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare et uade prius reconciliare fratri tuo et tunc uenies offers munus tuum.

Ecce, frater, qualis est diuinum praeceptum. Non dixit Si habet aliquid aduersus fratrem tuum; sed dixit: Si frater tuus habet aliquid aduersum te. Uera conuersio non est nisi omnia peccata fueris confessus et omnem discordiam fueris dimissus. Et ad paenitenciam nullo modo potes accedere nec uitam aeternam in perpeptuo possidebis nisi ad ueram cordis animique pacem atque concordiam cum omnibus habueris cum quibus te esse cernis discordes.

Si mihi non credis, saltim dominicis crede praeceptis. Vide qui monet hos ueritatis in sua oratione: Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Tunc nobis a Domino debita dimittuntur si nos proximis mala quod intulerunt pro diuino amore uniuersa donamus. Iterum dicit: Dimittite et dimittetur uobis. Et alibi: Orate pro persequentibus et calumniantibus uobis. Et iterum: Diligite amicum in Deum et inimicum propter Deum. Apostolus dicit: Plenitudo legis est dilectio. Quisquis dilectionem Dei et proximi in se habuerit procul dubio ille ueraciter uniuersa legis mandata implere non diffidit.

Ecce, frater, qualia sunt praecepta diuina, si omnia haec que in pacis tibi retuli verbis iuxta tuam possibilitatem, Domino adiuvante, impleueris. In veritate dico tibi et paenitenciam potes accipere si eam utiliter custodieris, et in perpetuum eris saluandus et cum Christo sine fine in celestia eris regnaturus. Eo Domino prestante qui super uno peccatore gaudet [magis] quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent paenitenciam. Qui uiuit et regnat cum Patre in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia.

Post expletionem predicationis

Tunc fac eum confiteri peccata sua tamen omnino praeuide prius si habet aliquid aduersus aliquem et si non uult ipsa incesta dimittere ei non solum cui ille sed qui sibi deliquid nullatenus ei paenitenciam dare praesumas. Quia de talibus scriptum est cum in euangelio de excusatoribus legitur: Iuga boum emi quinque; uxorem duxi; uillam emi, rogo te habe me excusatum. Ecce humilitas sonat in uoce, superbia in actione. Sic et ille qui paenitenciam uult accipere et proximi sui cui deliquid non uult satisfacere huius socius non dubium esse uidetur. Et si uult, sicut praedictum est, satisfacere et quoram Deo promittere hoc nefandum uicium a se radicitus negare tunc reuelatum est fac eum confiteri uniuersa sua delicta et ad ultimum dicere: Multa sunt peccata mea in factis et in uerbis et in cogitationibus.

Post haec omnia prosternat se ipse inpenitens (*sic*) in oratione in conspectu sui creatoris cui causa confessus est peccata.

Deinde sacerdos stans qui se inter Deum et hominem mediatorem discernit. Ante conspectum diuinae maiestatis cum gemitu postulans dicens:

Oratio. Preueniat hunc famulum tuum ill. quaesumus, Domine, misericordia tua et omnes iniquitates eius celeri indulgencia deleantur.

Post has orationes expletas tunc iuxta modum professionis lege eo audiente iudicium penitencie sicut in canonibus continetur. Et dicit ei:

Vide, frater, quid de talibus peccatis sancte (*sic*) iudicant canones. Ego, licet indignus sacerdos, non sum ausus aliter iudicare, nisi quemadmodum hic continetur.

Tunc da ei paenitenciam iuxta modum culpae iustum iudicium. Et si homo intellectuosus est, dona ei consilium ut ueniat tempore statuto ad te. Et si te inuenire nequiuerit, ad alium ueniat sacerdotem in V. feria septi-

manae maioris. Et reconcilietur, sicut in decreta *(sic)* sanctorum patrum legitur.

Expleta sunt uniuersa. Post haec uero, proba, si potes qualiter emendauerit, si permanet in humilitate aut in elemosina uel orationes seu ieiunium cum afflictione, si sanctorum basilicis frequentat, si ad sacrum officium cum omni diligencia festinat; et si hoc quod in confessione pollicitus est, sua errata desideria animo emendat.

Tunc melius poteris eum quando ad te uenerit in cena Domini reconciliari.

Incipit ad dandam penitenciam

In primis psalm. xxxvii, id est: Domine, ne in favore tuo, totum et in fine dic Gloria et dicis orationem. Deinde dicit Psalmum cii, hoc est: Benedic anima mea Domino, usque renouabitur sicut aquila iuuentus tua; et dicitur Gloria. Et iterum dicitur Oremus. Et iterum dicitur Psalmus l, id est: Miserere mei. Deus, usque. Et omnes iniquitates meas dele; et dicitur Gloria.

Haec sunt orationes que dicende sunt ad penitentes suscipiendum

Deus, cuius indulgencia nemo non indigit, memento, Domine famulo tuo il. et qui lubrica terreni corporis fragilitate nudamur, quaesumus ut des ueniam confitentibus parce suplicibus, ut qui nostris meritis accuemur, tua miseratione saluemur.

Alia

Deus, sub cuius occulis omne cor trepidat, et nullae conscienciae sunt que non pauescant, propiciare omnibus gemitibus et cunctorum medere uulneribus, ut sicut nemo nostrum est liber a culpa, ita nemo sit alienus a uenia. Per.

Alia

Deus infinite misericordiae ueritatisque inmense, propiciare iniquitatibus nostris et omnium animarum nostrarum medere langoribus ut miserationum tuarum remisione percepta in tua semper benedictione laetemur. Per.

Alia

Precor, Domine, clemenciam et misericordiam tuae maiestatis ut famulo tuo il. peccata et facinora sua confitentem ueniam relaxare digneris et praeteritorum criminum indulgenciam redonare digneris qui humeris tui ouem perditam reduxisti; qui publicani precibus et confessione placatus exaudisti tu etiam huic famulo tuo il. placare, Domine, et huius precibus benignus aspice ut in confessione placabilis permaneat fletibus eius et peticionem perpetuam clemenciam tuam celeriter exoret sanctisque altaribus et sacrariis restitutus spei rursus aeternae celestis glorie mancipetur.

ALIA

Deùm omnipotentem ac misericordem, qui non uult mortem peccatorum sed ùt conuertantur et uiuant, fratres karissimi, deprecamur ut conuersum a uiam rectam famulum suum ill. misericordiae suae ueniam pro peccatis indulgeat, et si qua sunt culparum suarum matheriam omnia ulnera que post lauacri ùnda contraxit ita in publica confessione delicta sanetur ut nulla in eum ultra cicatricum signa remaneant. Per Dominum.

ALIA

Deus iustorum gloria, misericordia peccatorum, da huic famulo tuo ill. plenam indulgenciae ueniam et penitenciae locum exoratus indulge ùt qui praeterita peccata deplorat futura mala non sentiat, neque iam ulterius lugenda committat. Dimitte ei, Domine, omnia crimina et in semitis eum iusticiae placatus restaura ut securùs mereatur deinceps inter tuos famulos currere et ad pacis eterne premia peruenire. Per Dominum.

ALIA

Saluator redemptorque noster qui non solum penitentibus sed etiam eis qui necdùm ad te uenire cupiunt ueniam ultroneus ac perspicuus miseratus indulgis, te supplices rogamus ut hunc famulum tuum ill. qùem ad corporis et sanguinis tui communionem reùocasti indulta uenia ad celestem benedictionem perducas. Per.

MANUS INPOSITIONIS

Domine sancte Pater omnipotens aeterne Deus qui per Ihesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, uulnera nostra curare dignatus es, te sùplices rogamus et petimus ut nos humiles tui sacerdotes ad precibus nostris aures tue pietatis inclinare digneris ùt ad penitentis ċonfessione mouearis remittas omnia crimina et peccata uniuersa condones desque, Domine, huic famulo tuo il. pro supliciis ueniam pro merore laetitiam pro mortem uitam. Ut qui tantam spem celestis apicis deuolutus est et de tua misericordia confidens ad bonam pacis premii atqùe caelestis peruenire mereatur ad uitam eternam. Per.

ALIA

Deus sapienciae et miserationis qui solus ulcisceris, solus ignoscis, arbiter mortis et uitae. Domine utriusque serere bone imperator et premii: da, quaesumus, famulis tuis il. plenam indulgenciam et penitenciam exoratus accepta ùt quicquid praeterita deplorat spem futuram non timeat pacisque consorciis in spem gratiae spiritalis ad partem mense celestis accedat. Per Dominum.

Caput de canone siue penitenciales

Haec sunt dies qui non computantur in penitencia.
Dies dominicos.
Sancti Stephani.
Sancti Iohannis.
Infancium et lactancium.
Epiphania.
Pascha dies. VIII.
Ascensio Domini.
Pentecosten.
Sancte Marie matris Domini.
et Sancti Iohannis Babtiste.
Et sanctorum duodecim apostolorum
vel Sancti Martini
seu uenerande festiuitates illius sancti qui in ipsa prouincia requiescere uidentur.
Sancti Mauricii
vel Sancti Dionisii.

Pro uno die, quando penitenciam debes agere, hoc sunt psalmos in ecclesia L, et si non in ecclesia LXXX uel dinaria IIIJ, et si pauper denarium I. Ad pauperibus IIII feria et sexta feria in duplum debes redimere.

Bonum est ieiunare, melius elemosinam facere. Sicut aqua extinguit ignem ita elemosina extinguit peccatum. Elemosina sufficit sine ieiunium; ieiunium non sufficit sine elemosinam.

Sanctus Paulus apostolus dixit: Qui corpore peccat per corpus emendet. Vigiliis, orationes, ieiunium elemosinam faciant.

Teodonis laudauit (?)

Et legimus in paenitenciale pro criminalibus culpis anno I peniteat aut IJ uel IIJ penitentiam agere debet in pane et aqua. Vel pro aliis minutis culpis ebdomada i aut mense i uel xi diebus paeniteat. Ideo qui ita non potest facere consilium damus ut psalmos et orationes uel elemosinas faciant. Et pro uno anno si uult redimere det in elemosinis solidos xxv.

De criminalibus culpis

Recurrat ad euangelium sicut Zacheus Domino dixit: Domine omnium dimidium bonorum meorum do pauperibus. Et ille a Domino meruit audire quia hoc est remissio peccatorum suorum. Dominus dicit in euangelio: In quacunque die peccator conuersus fuerit et confessionem suam donaverit, omnia peccata sua obliuntur ei. Non uenit Deus in hunc mundum uocare iustos nisi peccatores in penitencia. Centum xx missas speciales cum Lta psalterii excusant centum solidos de auro cocto in elemosina.

Videns autem ille qui ad paenitenciam uenit sacerdotem tristem et lacrimantem pro suis facinoribus magis ipse timor Dei perculsus amplius trista-

tur et exhorret peccata sua. Et unumquemque homine accedentem ad penitenciam si uideris acriter et assidue stare ad penitenciam statim suscipe eum. Qui uero potest ieiünare quod impositum est ei noli proibere sed permitte. Magis enim laudandi sunt hi qui celeriter pondus debitum persoluere festinant quia ieiunium debitum est.

Et sic date mandatum his qui penitenciam agunt qüia si ieiunauerint quod illi mandatum est a sacerdote purificabitur a peccatis. Quod si iterum ad pristinam consuetudinem uel peccata reuersus fuerit sic est quomodo canis qui reüertitur ad proprium uomitum.

Omnis itaque paenitens non hoc solum debet ieiunare quod illi mandatum est a sacerdote, uerum aetiam postquam compleuerit ea que illi iussa sunt debet quantum uisum füerit ieiunare siue tetras siue parascaue (?). Si enim egerit ea que illi sacerdos praeceperit peccata eius remittuntur. Si uero postea ex sua uoluntate ieiunauerit mercedem sibi adquirit et regnum caelorüm.

Qui ergo totam septimana ieiunat pro peccatis, sabbato et dominica die manducet et bibat quicquid ei aptum fuerit. Custodiat tamen se a crapula uel ebrietate; quia omnis luxuria de ebrietate nascitur. Ideo beatus Paulus proibüit dicens: Nolite inebriari uino in quo est luxuria. Non quia in uino est luxuria sed in ebrietate.

Si quis forte non potuerit ieiunare et habuerit unde dare ad redimendum; si diues fuerit, pro septem ebdomadibus det solidos xx. Si autem non habuerit tantum unde dare, det solidos x. Si autem multüm pauper fuerit, det solidos IIJ. Neminem uero contürbet quia iussimus xxti solidos dare aut minus; quia si diues fuerit, facilius est illi dare solidos xx qüam pauperibus solidos III. Sed unusquisque adtendat cüi dare bebet. Siue pro redemptione captiuorum siue super sancto altari siue pauperibus christianis erogandum.

Et hoc scitote, fratres, üt dum uenerit ad uos serui RE RETRO.

INCIPIUNT CAPITULA [1]

I. De homicidio clericorum. — II. De homicidio non uoluntate. — III. De consentio [2] homicidio. — IIII. De homicidio pro uindicta fratris sui. — V. De homicidio laicorum. — VI. De his qui semetipsos occidunt per infirmitatem aut pro [3] timorem. — VII. De eo qui filium suum occidit sine baptismo. — VIII. De infantem infirmum mortuum sine baptismo ad presbyterum nuntiatüm. — VIIII. De infantem mortuum sine baptismo per neglegentia parentum [4]. — X. De oppressoribus infantium. — XI. De his qui in exercitum pugnant. — XII. De sponsa et sorore eius si forte et [5] necem sibi intulerit [6]. — XIII. De fornicatione sicut [7] sodomite fecerunt. — XIIII. De adulterio episcopi uel singulorum gradus ordinant [8].—

1 Capitula] Canonem *add V.*
2 consentio] consentiendo *V.*
3 pro] per *V.*
4 parentum] parentibus suis *V.*
5 et] *om V.*
6 intulerit] intulit *V.*
7 sicut] ut *V.*
8 ordinant] ordinationibus *V.*

XV. De laicis qui uxores habent et adulterant. — XVI. De his qui post conuersionem uel honorem grandem [9] peccant. — XVII. De fornicatione cum sanctemoniali uel Deo dicate [10]. — XVIII. [11] De raptu uirginum uel uiduae.— XVIIII. De fornicatione cum uidua patris uel barbani sui aut germane sue aut cognate suae aut pater [12] turpitudinem filii sui reuelauerit. — XX. De fornicatione cum animalibus. — XXI. De fornicatione cum ancilla sua. — XXII. De concupiscencia fornicationis. — XXIII. De concupiscencia mulieris. — XXIIII. De mulieribus que fornicant et occidunt aut auortum [13] facere festinant. — XXV. De mulieribus que [14] cum ipsa fornicant uel cum alia. — XXVI. De his qui cum semetipso fornicauerit [15]. — XXVII. De pueris se inuicem manibus quoinquinatis [16]. — XXVIII. De his qui labiis mecantur aut in femoribus. — XXVIIII. De his [17] abhorsum mulierum. — XXX. De eos qui cum mulieribus sui retro fornicauerunt [18]. — XXXI. De muliere menstruata. — XXXII. De continencia post partum. — XXXIII. De illusione nocturna. — XXXIIII. De pollutione in somnis. — XXXV. De his [qui] cum muliere sua menstruo tempore cogerit.—XXXVI. De dilectione feminarum inscius. — XXXVII. De legitimo coniugii que non licet separari. — XXXVIII. De legitima uxore dimissa. — XXXVIIII. De muliere qui uiro suo dimittit. — XL. De muliere ab hoste rapta et filios suos proiecerit. — XLI. De uxore ab hoste collecta [19]. — XLII. De coitu in die dominico. — XLIII. De coitu cum [20] duobus fratribus. — XLIIII. De habitacionibus feminarum cum presbitero. — XLV. De osculo presbiteri per [21] desiderio. — XLVI. De odio fratris. — XLVII. De falsitate commissa aut consensa. — XLVIII. De periurio uoluntarie. — XLVIIII. De periurio inuitus [22]. — L. De periurio per cupiditate. — LI. De eos qui alios ducunt in periurio. — LII. De sacramento in cruce sacrata uel in manu episcopi aut presbiteri. — LIII. De cupidis et auaris uel aliis uiciis. — LIIII. De [23] usuris et feneratoribus. — LV. De usura sacerdotum [24]. — LVI. De dationibus sacerdotum uel clericis. — LVII. De furto capitale. — LVIII. De furatis cibis. — LVIIII. De expoliatoribus monasterii. — LX. De furto per necessitatem. — LXI. De rebus alienis inuasis aut per potestatem inuasa. — LXII. De captiuitate seruorum. — LXIII. De incendio domi. — LXIIII. De sepulcrorum [25] uiolatores. — LXV. De percussoribus. — LXVI. De membro abscisso. — LXVII. De his qui alios proterue arguunt. — LXVIII. De puero oppresso a maiore. — LXVIIII. De pueris se inuicem percucientes. — LXX. De eos qui per rixam deformant hominem. — LXXI. De eos qui maledicent hominem per furorem. — LXXII. De contenciosis. — LXXIII.

[9] grandem] gradus *V.*
[10] dicate] dicata *V.*
[11] De raptu ... viduae *om V.*
[12] pater ... revelaverit] patris turpitudinem filius suus revelaverit *V.*
[13] avortum] aborsum *V.*
[14] que *om V.*
[15] fornicaverit] fornicant *V.*
[16] quoinquinatis] coinquinantes *V.*
[17] his *om V.*
[18] fornicaverunt] fornicant *V.*
[19] collecta] sublata *V.*
[20] cum] *om V.*
[21] per] cum *V.*
[22] inuitus] inuitis *V.*
[23] De ... feneratoribus *om V.*
[24] sacerdotum] sacerdotii *V.*
[25] sepulcrorum] sepulcri *V.*

[.............................]. — LXXIIII. De tractione per inuidia. — LXXV. De dilatatore[26]. — LXXVI. De uerbositate. — LXXVII. De eos qui per ignorancia mentitur. — LXXVIII. De imolatione. — LXXVIIII. De amittendis[27] fidem Dei. — LXXX. De festiuitatibus. — LXXXI. De[28] mathematicis. — LXXXII. De manducandum iuxta fanas. — LXXXIII. De non manducandum idolis imolatum. — LXXXIIII. De amore uenefici. — LXXXV. De ueneficio. — LXXXVI. De maleficibus. — LXXXVII. De sacrilegio. — LXXXVIII. De ariolos qui diuinos uocant. — LXXXVIIII. De kalendas ianuarias. — XC. De ligaturas erbarum. — XCI. De muliere qui semen uiri sui[29] accipit. — XCII. De his qui intinctum comedunt. — XCIII. De infantem super tectum positum. — XCIIII. De cibo inquinatum. — XCV. De licore et mustela. — XCVI. De eo quod decoloratum fuerit. — XCVII. De sorice qui cadit in cibum. — XCVIII. De sanguine animalibus.— XCVIIII. De uolatilibus strangulatis. — C. De ebrietate sacerdotum. — CI. De uomitu presbiteri et ebrietate. — CII. De superfluitate uentris. — CIII. De uitio ebrietatis. — CIIII. De his qui alios inebriant. — CV. De his qui ieiunare non possunt. — CVI. De ieiunio unius ebdomade. — CVII. De indicto ieiunio. — CVIII. De prandio ante[30] hora legitima. — CVIIII. De ieiunio in die dominico. — CX. De ieiunio et psalmis. — CXI. De[31] ieiunio pro mercede. — CXII. De sorte sanctorum. — CXIII. De uoto uirginitatis. — CXIIII. De his qui uotum faciunt. — CXV. De clericis qui se Deo uouunt. — CXVI. De uotum mulieris. — CXVII. De uotum monachi. — CXVIII. De abbatis excusatione. — CXVIIII. De ministerio[32] ecclesie. — CXX. De comunione corporis Domini. — CXXI. De comunione qui[33] postquam manducant. — CXXII. De sacrificiis corporis Domini. — CXXIII. De calice et sanguine Christi. — CXXIIII. De amissione, saporis. — CXXV. De neglegencia circa sacrificium. — CXXVI. De sacrificium si[34] in terra caeciderit. — CXXVII. De calice stillatum per neglegencia. — CXXVIII. De comunione penitentie. — CXXVIIII. De querenti penitentia. — CXXX. De[35] mulieres que non licet oblationes in altari ponere. — CXXXI. De lectione laicorum in ecclesia. — CXXXII. De balneis in die dominico. — CXXXIII. De tonsura capitis propter mortem filiorum. — CXXXIIII. De decimis pauperorum. — CXXXV. De[36] bigamis et trigamis. — CXXXVI. De eo qui solus cum sola loquitur. — CXXXVII. De nominibus mortuorum. — CXXXVIII. De clericis a demonio uexatis. — CXXXVIIII. De predatis rebus. — CXL. De uenenatione. — CXLI. De manducantibus scabiem corporis sui. — CXLII. De continentibus penitentibus de uxore sua.

26 dilatatore] dilatore *V.*
27 amittendis] omitendis *V.*
28 De mathematicis *om V.*
29 sui *om V.*
30 ante aut *V.*
31 De ieiunio pro mercede] De his qui pro mercede ieiunant *V.*
32 ministerio] stae *add V.*
33 qui *om V.*
34 si in terra ceciderit] quod in terra cadit *V.*
35 De mulieres ... ponere] De muliere quam licet oblatam in altare ponere.
36 De bigamis ... de uxore sua *om V.* Hic *add V.*

INCIPIUNT [1] LEGES

I. si quis clericus homicidium fecerit et [2] proximum suum occiderit x annos exul in pane peniteat, postea recipiatur in patria, si bene egerit penitentiam in pane et [3] aqua testimonium comprobatus episcopi uel sacerdotum aput quos penituit et cui commissus fuit et satisfaciat parentibus eius, quem occisit vicens filii reddens et dicens: Quaecumque multis faciam uobis. Si autem non satisfecerit parentibus illius numquam recipiatur in patria, sed more Cain uagus et profugus sit super terram [4]. Exul, id est, peregrinus extra patria uadens.

II. Si qui uero homicidium casu fecerit, id est, non uoluntate v. annos peniteat; III ex his in pane et aqua. Euentualiter [5], id est, non uoluntate.

CANONE [6] ANCYRANO, ERA XXI ET XV.

III. Si quis ad homicidium faciendum consenserit et factum fuerit, VII annos peniteat, III ex his in pane et aqua. Si autem uoluerit et non potuerit, III annos peniteat.

IIII. Si quis pro uindicta fratris sui hominem occiderit, III annos peniteat.

V. Si quis laicus proximum suum occiderit, v annos peniteat; III ex his exul [7] peniteat.

VI. Si quis homo uexatus [8] a diabolo et nescit quid faciat et uexans [9] se ipsum cecidit, licet ut oretur pro eo. Si autem pro disperatione aut pro timore occidit, non oretur pro eo.

VII. Si quis filium suum occidit sine babtismo, x annos peniteat.

VIII. Si quis infans infirmus et paganus a presbitero fuerit nunciatum et postea sine babtismo mortuum fuerit, presbiter deponatur.

VIIII. Si quis infans sine babtismo per neglegenciam parentum mortuus fuerit, III annos peniteat, I [10] in pane et aqua, II sine uino et carne.

X. Si quis clericus [11] uxor sua infantem oppriserit, III annos peniteat, I [12] in pane et aqua.

XI. Si quis cum rege in praelio hominem occiderit, LX [13] diebus peniteat.

XII. Si quis sponsam habens et uicium ei intulerit et sororem eius duxerit uxorem, illam uero qui uitio passa est, si forte necem sibi intulerit, omnes qui huius facti sunt [14] consentientes, x annos in pane et aqua peniteat.

1 Incipiunt leges] sequuntur leges canonicae *V.*
2 et proximum suum occiderit *om V.*
3 et aqua *om V.*
4 terram] Glossa *add V.*
5 Euentualiter] venturaliter *V.*
6 Canone ... et xv *om V.*
7 exul peniteat] in pane et aqua *V.*
8 uexatus] est *add V.*
9 vexans] venans *V.*
10 I] ex his *add V.*
11 clericus] uel *add V.*
12 I *om V.*
13 LX] XL *V.*
14 sunt consentientes] consentanei sunt *V.*

De fornicatione [1]

XIII. Si quis uero fornicauerit sicut Sodomite fecerunt, x annos paeniteat, iii ex his in pane et aqua, et numqùam cum alio dormiant.

XIIII. Si quis adulterium commiserit, id est, cum[2] uxore alterius aut sponsam uel uirginem corruperit, si clericus est, v annos peniteat, ii ex [3] his in pane et aqua; laicus ùero iii annos peniteat, i [4] ex his in pane et aqua. Si diaconus aut monachus est, vii annos peniteat, iii ex [5] his in pane et aqua. Subdiaconus [6] vi, ii in pane et aqua. Sacerdos, x annos peniteat, iii ex his in pane et aqua. Episcopus, xii et deponatur.

Canon ancirano, era xviii [7].

XV. Si autem [8] laicus habens uxorem suam et cum alterius uxore uel uirgine fornicauerit [9], v annos peniteat, iii [10] ex his in pane et aqùa.

XVI. Si quis clericus uel cuiuslibet superioris gradus qui uxorem habuit et post conuersionem uel honorem iterum eam cognouerit [11], sciat se adulterium comisisse; idcirco, si diaconus est, v annos peniteat, ii ex his in pane et aqua. Sacerdos, vii [12], iii ex his in pane et aqua.

Canon calcidonense [13], era xiiii.

XVII. Si quis uirginem [14] uel uiduam raptus fuerit, iii annos peniteat cum [15] pane et aqua.

XVIII. Si quis fornicauerit cum sanctemoniale uel Deo dicata, sicut superiori sententia unusquisque iuxta ordinem suum peniteat.

XVIIII. Si quis fornicuaerit cùm uidua patris sui aut uidua barbani sui aut cum germana sua aut cognata sua, aut pater turpitùdinem filii sui reuelauerit, aut cum filiastra sua, x annos peniteat, peregrinus peniteat, ii ex his in pane et aqua; et si peregrinare non potest, pro uno anno det solidos xii, si laicùs est tondatur et dimittat omne liberum.

Canon ancyrano, era xv.

XX. Si quis cum animalibus peccauerit [16] qui [17] amplius quam xx annorum fuerit, xv annos peniteat. Et si mulierem habet et hoc fecerit, peniteat annos xxv; et si clericus est, cum quadrupedia peccauerit [18], ii annos

[1] fornicatione] sicut sodomite fecerunt *add V.*
[2] cum uxore... sponsam] uxorem alterius *V.*
[3] ex his *om V.*
[4] i *om V.*
[5] ex his *om V.*
[6] Subdiaconus ... et aqua *om V.*
[7] xviii] xviiii *V.*
[8] autem] quis *V.*
[9] fornicaverit] fornicatus fuerit *V.*
[10] iii ex his] ii *V.*
[11] cognoverit] agnoverit *V.*
[12] vii] ex his *add V.*
[13] Calcidonense] Calcedoni *V.*
[14] virginem uel viduam] viduam uel virginem *V.*
[15] cum] in *V.*
[16] peccauerit] fornicauerit *V.*
[17] qui] quando *V.*
[18] peccauerit] fornicauerit *V.*

peniteat cum [19] pane et aqua [20]. Sacerdos, v, III ex his in pane et aqua. Si quis cum matre uel sorore fornicauerit, XV annos peniteat et numquam mittet [21] nisi dominicis diebus. Si [22] quis cum consobrina fornicauerit, VII annos peniteat.

XXI. Si quis intrat ad ancillam suam, si genuerit ex ea [23] liberet eam et annum peniteat.

CANON NOUECESARIENSIS [24], ERA V.

XXII. Si quis concupiscit fornicari et non potuit, III XLmas peniteat et qui per [25] turpiloquio uel aspectu quoinquinatus est, tamen non [26] uoluit fornicare XL diebus peniteat. Si autem inpugnatione cogitationis uiolenter inquinatus est, VII diebus peniteat [27].

XXIII. Si quis concupiscit mulierem et non potest peccare cum illa aut non uult eum mulier suscipere, annum integrum [28] peniteat.

CANON ANCIRANO, ERA XX.

XXIIII. Si quis de [29] mulieribus que fornicantur occiderit qui nascitur, aut auortiuum facere festinant, X annos peniteat.

XXV. Si mulier cum [30] muliere fornicauerit, aut sola cum seipsa coitum habet, III annos peniteat.

XXVI. Si quis propter concupiscenciam uel libidinem per [31] ipsum fornicauerit, annum integrum peniteat.

XXVII. Si quis [32] pueri paruuli ante uicesimum annum se inuicem manibus quoinquinauerint XX dies peniteat; si frequenter faciant, aut si intra [33] ipsa etate inter femorea fornicauerit I. anno peniteat.

XXVIII. Si quis mechatur labiis, quatuor annis peniteat. Si uero in femoribus, II annos peniteat.

XXVIIII. Si qua mulier aborsum fecerit uolumptarie, III [34] annos peniteat cum [35] pane et aqua.

XXX. Si uir nupserit cum uxore [36] retro, XL diebus peniteat primum, aut si integra [37] nupta fecerit, sic peniteat quomodo de animantibus. Terga, id est, posteriora.

XXXI. Si qua mulier, dum menstrua patitur prohiberi ab ecclesia non deberi [38] quia naturae superfluitas in culpa non reputabitur. Si [39] autem

19 cum] in *V.*
20 aqua] Si *add V.*
21 mittet] mutet *V.*
22 Si quis ... peniteat *om V.*
23 ea ... peniteat] ea filium liberat sit et annum I peniteat *V.*
24 Nouecesariensis] Neocesariensis *V.*
25 per turpiloquio] turpitactu uel colloquio *V.*
26 non uoluit] noluit *V.*
27 peniteat] Canon Neocesariense hera IIII *add V.*
28 integrum] I *V.*
29 de mulieribus ... peniteat] cum mulieribus fornicauerit et occiderit quod nascetur aut aborsum facere festinat xx ann. peniteat *V.*
30 cum] alia *add V.*
31 per] se *add V.*
32 quis] qui *V.*
33 intra] in *V.*
34 III] III *V.*
35 cum] in *V.*
36 uxore suo] muliere sua *V.*
37 integra] in terga *V.*
38 deberi] debet *V.*
39 autem ... proibere] sacram autem communionem in hisdem diebus percipere non debet *V.*

comunione in his diebus uult percipere non debet proibere. Si autem ex veneratione magna percipere non praesumit laudanda est et si percipere non est iudicanda.

XXXII. Si quis cogerit [40] uxore sua post partum ante XL dies, XX dies peniteat.

XXXIII. Si quis post illusionem nocturnam corpus Domini ualeat accipere uel sacerdos sacra ministeria celebrare, ista illusio aliquando ex crapula aut ex naturae superfluitate, aliquando ex necessitate uel infirmitate uenerit. Haec illusio non est timenda que per infirmitatem contigit. Que uero ultra modum per appetitum gule rapitur [41], idcirco humorum receptacula grauantur, habet ex inde animus aliquid [42] reatum. Tamen a perceptione sacri misterii uel missarum sollemnia celebrandi prohibere non debet. Et cum fortasse aut festus dies exigit aut sacerdos deest, ipsa necessitas conpellit. Nam si sunt [43] aliquis qui ministerium [44] adimplere ualeant, ab imolatione sacri ministerii [45], ut arbitror, abstinere humiliter debet.

XXXIIII. Si quis in somnis uoluntate pollutus est, surgat et cantet genua [46] flectendo psalmos VIII. In crastino cum pane et aqua uiuat aut cantet genua flectendo psalmos XXX. Et si pollutus sine uoluntate cantet psalmos XV [47]. Qui semen dormiens in ecclesia fuderit, III dies peniteat [48] peccans non pollutus, XXIIII [49] psalmos canat.

XXXV. Si quis [50] mulierem suam menstruo tempore cogerit, XL diebus peniteat; similiter mulier peniteat coit [51] miscitur.

XXXVI. Si [52] uir diligens feminam inscius alicuius mali propter [53] sermonem, XL diebus peniteat. Osculatus autem ea [54] et amplexatus III, XL peniteat, diligens tantum mente, VII dies peniteat.

XXXVII. Legitimum coniugium non licet separari, nisi fuerit consensus amborum.

INCIPIT [55] IN CANONE APOSTOLORUM, ERA XLVIII [56].

Si quis legitimam uxorem dimiserit et acceperit aliam, illi tales cum christianis non manducent nec nullus cum eis communis sit sed excommunicati a christianis.

CANON NOUECAESARIENSE ERA I.

XXXVIIII. Si mulier a uiro suo discesserit et iterum reuersa fuerit, suscipiat eam sine dote, et ipsa I. anno in pane et aqua peniteat. Similiter et ille [57] si aliam duxerit.

40 cogerit] coierit cum *V.*
41 rapitur] atque *add V.*
42 aliquid] aliquem *V.*
43 sunt aliquis] adsunt aliqui *V.*
44 ministerium adimplere] mysterium implere *V.*
45 ministerii abstinere] mysterii abstinere ut arbitror *V.*
46 genua flectendo *om V.*
47 xv] xxv *V.*
48 peniteat] ieiunet *V.*
49 XXIIII ... canat] ps. XXIIII *V.*
50 quis] cum *add V.*
51 coit miscitur] si coitus scitur *V.*
52 si] quis *add V.*
53 propter] polluitur *V.*
54 ea] eum *V.*
55 Incipit *om V.*
56 XLVIII] XLIII *V.*
57 ille] vir *V.*

Decretis pape Leonis [58]

XL. Si qua mulier ab hoste rapta infantem suum inuitum [59] siue que non potest stare aut nutrire, non est culpanda, sed tamen III diebus [60] peniteat.

XLI. Si quis cuius uxor hostis abstulerit et non potest ea redimere, licet eum aliam accipere. Si postea redierit, alium uirum accipiat illa. Sic et de seruuis transmarinis.

XLII. Si quis coitum fecerit die dominico, a Deo petat indulgenciam et tres dies peniteat [61]. Coitum, id est, coniunctionem [62] mariti et feminae.

Canon nouecesariense era II.

XLIII. Si quis [63] duobus fratribus nupserit, secundum canones, usque ad exitum uitae suae peniteat.

XLIIII. Sacerdotibus non licet habere secum feminas, extra matrem aut sororem aut [64] auiam.

XLV. Si presbiter feminam pro desiderium osculauerit, XX dies peniteat; et si semen per osculum miserit, XL dies peniteat.

De odio fratris

XLVI. Si quis odit fratrem suum quandiu non repellit odium a se tanto tempore cum [1] pane et aqua peniteat [2].

XLVII. Si quis falsitatem commiserit, VII annos peniteat, III [3] ex his in pane et aqua. Qui autem consenserit, V annos peniteat. Falsitatem est qui falsa proponit uel ueritatem [4] negat aut opera falsa perpetrat.

XLVIII. Si quis periurauerit, VII annos peniteat, III ex [5] his in pane et aqua; et numquam iuret. Si quis uero coactus, id est, uiolenter pro qualibet necessitate aut nesciens periurauerit, III annos peniteat, I ex his in pane et aqua.

XLVIIII. Si quis laicus cupiditatem periurauerit, totas res suas uendat[6] det pauperibus et tondatur in monasterio seruiat omnibus [7] diebus uitae suae.

L. Si quis alium ducat in periurium ignorante, VII annos peniteat. Qui uero suspicatur quod in periurio ducatur, et tamen iurat, II annos peniteat.

LI. Si quis iurauerit [8] in manu episcopi aut presbiteri uel diaconi aut

58 Leonis] hera XLII *add V.*
59 inuitum] proicit *add V.*
60 diebus] ebdomades *V.*
61 peniteat] Glossa *add V.*
62 coniunctionem ... feminae] coniunctis marito et femina *V.*
63 quis] cum *add V.*
64 aut auiam] auiam suam *V.*
1 cum] in *V.*
2 peniteat *om V.*
3 III ex his *om V.*
4 ueritatem ... perpetrat] veritatem aut opere perpetrat *V.*
5 ex his *om V.*
6 uendat *om V.*
7 omnibus *om V.*
8 iurauerit] periuraverit *V.*

in cruce sacrata, III [9] annos peniteat; et [10] si non est crux sacrata, I annum peniteat.

LII. Si quis cupidus aut auarus, superbus aut inuidiosus [11] aut ebriosus aut [12] fratrem suum hodio habuit uel alia his similia que dinumerare longum est, III peniteat [13] cum [14] pane et aqua.

De usuris [15] niceni, era XVII

LIIII. Si quis autem usuras undecumque exigerit, III annos peniteat, unum ex his in pane et aqua.

LV. Si quis sacerdos usuras undecumque acceperit, secundum canonum aut [16] uitium dimittat aut deponatur.

Canon [17] apostolorum, era XVIII.

LVI. Si clericus aut diaconus aut sacerdos [18] quascumque dationes exigerit, si [19] clericus est, annum unum peniteat, diaconus II, presbiter III annos peniteat.

De furto

LVII. Si quis furtum capitale fecerit, id est, quadrupedia uel domum effregerit, aut quolibet meliorem praesidium furauerit, V annos peniteat, III ex his in pane et aqua. Qui uero de minoribus rebus furtum fecerit, III annos peniteat.

LVIII. Si quis cibum furauerit, XL die speniteat. Si postea annum I peniteat, et si infans fuerit annorum [1] VII dies peniteat. Si laicus semel furtum fecerit, reddat quod furauerit et III XLme cum [2] pane et aqua peniteat. Si sepius fecerit et non redderit, II annos peniteat in pane et aqua.

LVIIII. Si quis monasteria expoliant, III annos peniteat, I. ex his in pane et aqua, sine [3] uino et carne.

LX. Si quis per necessitatem [4] cibaria aut uestes siue quadrupedia furauerit, pro [5] fame uel nuditate, XL dies peniteat.

LXI. Si quis per potestatem aut quolibet ingenio res alienas malo ordine inuaserit aut tulerit, III annos peniteat; I ex his in pane et aqua et multas elemosinas faciat.

LXII. Si quis seruum aut quolibet hominem quocumque ingenio in captiuitatem duxerit, III annos peniteat in pane et aqua.

9 III] V *V.*
10 et si ... peniteat *om V.*
11 inuidiosus] inuidus *V.*
12 aut *om V.*
13 peniteat] I *add V.*
14 cum] in *V.*
15 usuris] in *add V.*
16 aut ... deponatur] deponatur *V.*
17 Canon ... XVIII *om V.*
18 sacerdos] presbyter *V.*
19 si clericus est] clericus *V.*
1 annorum *om V.*
2 cum ... peniteat] peniteat in pane et aqua *V.*
3 sine ... carne] et omnia quae subtraxit det egenis *V.*
4 necessitatem ... furauerit] furauerit c. a. v. s. q. *V.*
5 pro ... nuditate] propter famem vel nuditatem *V.*

LXIII. Si quis domum uel aream cuiuscumque ignem [6] cremauerit uoluntarie, VII annos peniteat [7] in pane et aqua.

LXIIII. Si quis sepulcrum [8] uiolauerit, V annos peniteat; II in pane et aqua.

LXV. Si quis laicus alium percusserit et sanguinem fuderit, XL dies peniteat in pane et aqua.

LXVI. Si quis quolibet membrum truncauerit uoluntarie [9], III annos peniteat, I ex his in pane et aqua.

LXVII. Si quis alios proterue arguit, lineat eos primum, et XXX psalmos canat. Qui peccatum pudendo [10] fratri intulerit, priusquam seorsum lineat [11] eum et III diebus peniteat [12]. Proterue, id est, inique, iniuste, proteruus, conuitiosus, inpotens, superbus [13]. Linit, placat, blandit, unxit.

LXVIII. Si puer paruus oppressus a maiore habens annos XX, VII diebus peniteat [14] si consentit XX dies peniteat.

LXVIIII. Si pueri se inuicem percusserint, VII die peniteant. Si autem maior [15] etatem fuerit, XL dies peniteat [16].

LXX. Si quis per rixam [17] deformat hominem reddat inpensam [18] in medicos et maculae precium et opus eius donec sanetur restituat, et dimidium [19] annum peniteat. Et si non habet unde restituat, integrum [20] annum peniteat. Et qui ictu dederit et non nocuerit, XL dies peniteat. Si autem [21] clericus est, medium annum peniteat.

LXXI. Si quis fratrem suum maledicit, placeat cui maledixit et VII dies in pane et aqua peniteat.

LXXII. Si quis contenciosus est alterius sentenciae se subdat; sin autem anathematizetur, ut a regno Dei alienus sit [22]. Anathematizatus, id est, perditus seu abhominabilis.

LXXIII. Si quis causam inuidie detrahit uel libenter audit detrahente, IIII [23] dies in pane et aqua peniteat. Si uero de his qui praeest, VII dies peniteat [24] separatus.

LXXIIII. Si [25] dilatus et dilator negauerit annum [26] simul peniteat [27] in ebdomada II dies in pane et aqua, biduana in fine cuius [28] mense faciat [29]. Delator id est, diabolus, uel criminator siue [30] accusator.

LXXV. Si quis uerbositatem diligens ut in fratre deroget, II dies ta-

6 ignem ... uoluntarie] uoluntare ... cremauerit *V.*
7 peniteat ... aqua] in pane et aqua peniteat *V.*
8 sepulcrum uiolauerit] sepulcri uiolator fuerit *V.*
9 uoluntarie] uoluntate *V.*
10 pudendo] pudendum *V.*
11 lineat] arguat *V.*
12 peniteat] Glossa *add V.*
13 superbus. Linit] superbe linit *V.*
14 peniteat] ieiunet et *V.*
15 maior etatem] maiore aetate *V.*
16 peniteat] Glossa: ictus percussus *add V.*
17 rixam] ictu *V.*
18 inpensam] impensas *V.*
19 dimidium annum] VI menses *V.*
20 integrum] unum *V.*
21 autem *om V.*
22 sit] Glossa *add V.*
23 IIII] III *V.*
24 peniteat separatus] separatus peniteat *V.*
25 Si] quis *add V.*
26 annum simul] unum annum *V.*
27 peniteat] et *add V.*
28 cuius] unius *V.*
29 faciat] Glossa *add V.*
30 siue accusator *om V.*

cens peniteat, aut XII psalmos canat[31]. Verbositas, id est, multa eloquia et inutilia; derogare, detrahere, uituperare.

LXXVI. Si quis per ignorantia qùis[32] mentitur, confiteatur ei cui mentitus est, et[33] taceat una hora aut canat XII[34] psalmos. Si uero per industriam mentitur, III diebus taceat aut cantet psalmos XXX et VI. Industria[35], id est, ingenium, cura, sollicitudine[36].

LXXVII. Si quis secundo et tercio idolis imolauerit per uim, IIII annos peniteat et II sine oblatio comunicet.

CANON ANCIRANO CAPITULIS III, IIII[37], V, VI, VII, VIII.

LXXVIII. Si quis a fidem Domini discesserit sine necessitate et postea conuersus fuerit, X annos peniteat, III ex[38] ex his extra ecclesiam.

LXXVIII. Si quis mathematicus fuerit, id est, per inuocationem demonum mentes hominum tùlerit aut devacantes fecerit, V annos peniteat in pane et aqùa[39]. Mathematicus dicimus incantatores qui demones inuocant et stabiles[40] eficit homines uel mentes euertit.

LXXX. Si quis simul edunt festiuitates in locis abhominandis more gentilium, II annos in pane[41].

LXXXI. Si quis manducat et bibit iuxta fana *(supra lin.:* templa), si per ignoranciam XL diebus peniteat et si iterum fecerit III XLme peniteat. Si uero per cultu demonum hoc fecerit, III annos peniteat[42]. Fanas dicimus templa idolorum esse[43].

CANON ANCIRANO ERA VII.

LXXXII. Si quis aliquis infans per ignoranciam gustauerit idolis immolatum aut morticinum aut aliquid abhominabile, III[1] ebdomadas peniteat.

LXXXIII. Si quis pro amore quis ùeneficus[2] et neminem perdiderit, si clericus est annum unum[3] peniteat in pane et aqua. Si diaconus, III annos peniteat[4], I ex his in pane et aqua. Si sacerdos, V, II ex[5] his in pane et aqua. Maxime si mulieris partum per hoc quis deciperit, V XLme ùnusquisque agat in pane et aqua, ne homicidii reus sit.

LXXXIIII. Si quis per ueneficio aliquem perdiderit, VII annos peniteat, III ex his in pane et aqua[6]. Veneficio, id est, maleficio quisque aùt uenenum aut herbas tribuit.

LXXXV. Si quis missor[7] tempestatum fuerit, VII annos peniteat.

LXXXVI. Si quis sacrilegium fecerit, id est, quod arùspisces uocant

[31] canat] Glossa *add V.*
[32] quis *om V.*
[33] et] aut *V.*
[34] XII psalmos] ps XII *V.*
[35] Industria ... sollicitudine *om V.*
[36] sollicitudine] De inmolatoribus *add V.*
[37] IIII *om V.*
[38] ex his *om V.*
[39] aqua] Glossa *add V.*
[40] stabiles] instabiles *V.*
[41] pane] et aqua peniteat *add V.*
[42] peniteat] Glossa *add V.*
[43] esse *om V.*
[1] III ebdomadas] ebdomadas III *V.*
[2] ueneficus] fuerit *add V.*
[3] unum] integrum *V.*
[4] peniteat *om V.*
[5] ex his *om V.*
[6] aqua] Glossa *add V.*
[7] missor] inmisor *V.*

aut per auguria colunt siue per aues aut quocumque malo, ingenio auguriauerit, tres annos peniteat cum [8] pane et aqua.

LXXXVII. Si quis per ariolos, quos diuinos [9] uocant, aliquas diuinationes fecerit, quia hoc demonium est, v annos peniteat, III ex [10] his in pane et aqua [11]. Sacrilegium, id est, sacrarum rerum furtum siue idolorum cultores uel ariolos.

CANON ANCIRANO ERA XVIII [12].

LXXXVIII. Si quis [13] in kalendas ianuarias. quod multi faciunt, quod [14] aduc de paganis resedit in ceruolum quod dicitur, aut iuuencula [15] uadit, III annos peniteat, quia hoc demonius est [16]. Ceruulos aut ueculas [17] *(sic)* sunt quod fiunt more paganorum ioca [18] turpia uel homines qui [19] se induunt in similitudine ferarum uel bestiarum imagine falsa.

LXXXVIIII. Si quis ligaturas fecerit per herbas uel qualibet ingenio malo incantauerit, et super christianos [20] ligauerit, scias [21] eum fidem Christi amisisse; III annos peniteat I in pane et aqua.

XC. Si qua mulier semen uiri sui in cibum miscens aut inlicitas causas fecerit ut inde plus eius amore suscipiat, III annos peniteat.

XCI. Si quis comederit et biberit quod intinctum fuerit a familiare bestia, quod est muriceps, III super inpositionibus sanetur [22]. Superinpositiones, id est, ieiunio legitimo superinpositiones [23], hoc est [24] ora sexta, hoc est una superinpositiones *(sic)*.

CANON CANGRENSE ERA XVI.

XCII. Si qua mulier infantem suum super tectum aut super fornacem ponit, et uult sanare eum, v annos peniteat.

XVIII. Si quis in farina aut in aliquo siccato cibo aut in pulmento aut [25] in lacte coagulato inueniuntur iste bestiole, quod circa illorum [26] corpora est proiciatur, reliquum uero sana sumatur fide.

XCIIII. Si quis dederit alicui liquorem in quo mus mortua fuerit, III superinpositionibus [27] peniteat; qui uero nouerit postea quod potu usus est, superinponatur [38].

XCV. Si autem aliquid quod decoloratum fuerit liquoris distribuitor, VI diebus ieiunet. Qui autem hoc inscius sumpsit, et postea scit, XV dies ieiunet [29].

8 cum] in *V.*
9 diuinos uocant, aliquos *om V.*
10 ex his *om V.*
11 aqua] Glossa *add V.*
12 XVIII] XXIII *V.*
13 quis] quod *add V.*
14 quod *om V.*
15 iuuencula] in uetula *V.*
16 est] Glossa *add V.*
17 ueculas] uetula *V.*
18 ioca turpia] iocatur quia *V.*
19 qui *om V.*
20 christianos] christianum *V.*
21 scias] sciat *V.*
22 sanetur] Glossa *add V.*
23 superinpositiones] superimponens *V.*
24 hoc est *om V.*
25 aut ... inueniuntur] coagulato aut in lacte *V.*
26 illorum *om V.*
27 superinpositionibus] super positionibus *V.*
28 superinponatur] superponatur *V.*
29 ieiunet] peniteat *V.*

XCVI. Si ceciderit [30] sorix in cibus *(sic)* si uiüa fuerit, tollatur, et aqua sancta spargatur; et si mortua ibi fuerit, omnis cibus deiciatur.

XCVII. Si quis sanguinem animalium manducauerit nesciens, aüt morticinum aut idolis immolatum, IIII dies peniteat cum [31] pane et aqua. Si autem scit, II annos sine carne et uino peniteat.

XCVIII. Si [32] aues in retibüs aut caetera animalia strangulantur, non licet comedere, uel si accipiter consumauerit, quia ita praeceptum est in Actibus apostolorum abstinere uos a suffocato et sanguine et ab idolis imolatum [33]. Pisces uero licet comedere, qüia alterius natura [34] est.

De ebrietate

XCVIIII. Si quis [1] clericus aut sacerdos se inebriauerit, XL dies in pane et aqua peniteat, et [2] laicus VII dies peniteat.

C. Si presbiter per ebrietatem üomitum faciat [3] XL dies peniteat; si monachus est, XX dies peniteat.

CI. Si quis aut [4] superfluitatem uentris distencionem doloremque sacietatis sentit, I. die peniteat. Si autem ad uomitum sine infirmitate, VII dies peniteat.

CII. Si quis episcopus aut sacerdos [5] aut alicuius [6] ordinatus, si uitium ebrietatis in consüetudinem habet, aut desinat aut deponatur.

Canon apostolorum, era XLII [7].

CIII. Si quis alium cogit ut inebrietur humanitatis [8] gratia aequaliter peniteat; et si per hodio hoc fecerit, ut homicida iudicetur.

De his qui ieiunare non possunt

CIIII. Si quis ieiunare non potest quando debet ieiunare, pro uno die in pane et aqua cantet cüm uenia psalmos L, et sine uenia, LXX.

CV. Si quis ieiunare non potest per hebdomadam in pane et aqua canat psalmos CCC ienuflectendo; sine genuaflectendo CCCXX [9]. Pro uno mense in

[30] Si ceciderit ... deiciatur] Si quis casu porci aut pulli manducaverint sanguinem hominis post unum annum manducentur et semen eorum non abiciatur. Si autem corpora hominum laceraverunt et occidantur et projiciantur c a n i b u s. Qui nesciens manducaverit ex ea IIII ebd. peniteat. Similiter et illa animalia cum quibus homines fornicantur, projiciantur foras, ut a bestiis et avibus devorentur, coria eorum tantum ad calciamenta sint. Qui christianus est cum pajano non debet nec edere nec bibere neque cum illorum vasculo. Si ceciderit ... deiciatur *V*.

[31] cum] in *V*.

[32] Si] autem *add V*.

[33] i m o l a t u m] inmolatis *V*.

[34] natura est] naturae sunt *V*.

[1] quis clericus] qui clerici *V*.

[2] et laicus] laicus vero *V*.

[3] faciat] fecerit *V*.

[4] aut] autem per *V*.

[5] sacerdos] presbiter *V*.

[6] alicuius] aliquis *V*.

[7] XLII] XLIII *V*.

[8] humanitatis ... aequaliter] taliter *V*.

[9] CCCXX] CCCCXX *V*.

pane et aqua [10] cum uenia psalmos mille CC, sine uenia mille DCIIII, et VI feria ieiunet usque ad nonam.

CANON GANGRENSE, ERA XVIII [11].

CVI. Si quis contempserti in dicto ieiunio in ecclesia XL [12] peniteat. Si autem in XLma hoc fecerit, annum integrum peniteat; et si consuetudo fuerit ei, ab ecclesia separetur.

CVII. Si quis ante hora legitima, non necessitate [13] sed gule obtentu prandere, II dies in pane et aqua paeniteat.

CANON CANGRENSE, ERA XVIII [14].

CVIII. Si quis in die dominico per neglegentiam ieiunauerit aut opera fecerit aut se balneauerit, VII dies peniteat. Si per dampnatione die dominica hoc faciat, abhominabitur ab ecclesia catholica sicut iudeus.

CVIIII. Si quis ieiunare non potest et psalmos nescit, per die det denarium [15] I, et si non habet precium, det cibum quantum sumit tantum porrigat; pro uno anno in pane et aqua [16] det solidos XXVI.

CX. Si quis mercedem acceperit [17] et ieiunauerit, si per ignoranciam hoc fecerit, ieiunet pro se tantum quantum se [18] promisit pro illo ieiunare; et quod acceperit [19], det pauperibus; et qui aliena peccata super se suscipit [20] non est dignus nominari christianus.

DE SORTE SANCTORUM

CXI. Si quis sorte sanctorum quas contra rationem uocant, uel alias sortes habuerit uel qualecumque [1] alium malum [2] ingenium sortitus fuerit uel ueneraüerit, III annos peniteat. Qui [3] ibidem ederit aut biberit, annum integrum peniteat in pane et aqua [4]. Sortes sanctorum sunt quas in sinu uel in genium [5] mittuntur pro qualecumque causa, siue pro bona siue pro mala que [6] ueniunt.

CXII. Si quis uel si qua uirginitate promittat [7] postea adiungitur uxori, non dimittat eam, sed frangenda sunt uota stulta et III annos in pane et aqua paeniteat.

CXIII. Si quis ad arbores [8] uel ad fontes aut cancellos [9] ubicumque, excepto in ecclesia uotum uouerit aut soluerit, III annos in pane et aqua peniteat, quia et hoc sacrilegium uel daemonium est [10].

10 aqua] canat *V.*
11 XVLII] XVIIII *V.*
12 XL] dies *add V.*
13 necessitate] infirmitatis *add V.*
14 XVIII] XVII *add V.*
15 denarium... det *om V.*
16 aqua] et *add V.*
17 acceperit] accepit *V.*
18 se ... illo] promisit illi *V.*
19 acceperit] accepit *V.*
20 suscipit] susceperit *V.*
1 qualecumque *V.*
2 malum *om V.*
3 qui ibidem ... aqua *om V.*
4 aqua] Glossa *add V.*
5 genium] gremium *V.*
6 que] quo *V.*
7 promittat] promittit *V.*
8 arbores] arborem *V.*
9 cancellos] ad cancellos uel *V.*
10 est] sui ibidem ederit aut biberit, annum integrum in pane et aqua peniteat *add V.*

CXIIII. Si quis clericus postquam se Deo uouerit[11] et[12] ad secularem habitum, sicut canis ad uomitum, reuersus fuerit uel uxorem duxerit, x annos ambo[13] peniteant, III ex his in pane et aqua, et numquam postea in coniugio copuletur. Quod si noluerit, sancta synodus uel Sedis Apostolica separabit eos a communionem et a conuiuio omnium catholicorum. Similiter et mulier postquam se Deo uouit, si tale scelus ammiserit[14] *(sic)*, pari sentencia subiacebit.

CXV. Mulieri non est licitum uotum uouere sine licencia uiri sui; sed si uouerit, dimitti potest.

CXVI. Si quis monachus obedienciam in monasterio promittit, non liceat ei uotum uouere sine licencia abbatis sui, si uouerit, sic dimitendus est si iusserit abbas.

CXVII. Si quis abbatis excusatione praetendit, si ignorat regulam, I diem peniteat; si uero agnoscit superponatur[15]. Qui autem de industria cuicumque seniori flecti denegatur[16] *(sic)*, cena careat[17]. Industria, hoc est ingenium[18].

CXVIIII. Si quis aliquid de ministerio sanctae ecclesiae uel qualecumque opus qualibet modo fraudauerit uel[19] neglexerit, VII annos peniteat, III ex his[20] in pane et aqua; et sic reconcilietur.

CXX. Si quis eucharistiam, id est, communionem corporis aut sanguinis[21] Domini neglexerit aut exinde perdiderit annum integrum in pane et aqua peniteat. Si per ebrietatem aut uoracitatem illum uomerit, III XLme paeniteat. Si per infirmitatem, VII dies[22] Si in ignem mittit talem uomitum, centum psalmos canat. Si uero canes lambuerit, C dies peniteat.

CXXI. Si quis manducat et postea communicat, VII dies peniteat. Si quis non custodierit sacrificium et mus comederit illum, XL dies peniteat. Qui autem perdiderit illum[23] et caeciderit et non fuerit inuentum, XL dies peniteat.

CXXII. Si quis perfuderit aliquid de calice super altare quando offertur linteamen[24], VII dies paeniteat. Et qui infundit calicem in finem sollempnitatis missae, XL dies paeniteat.

CXXIII. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, XX dies[25] peniteat. Conglutinatum uero, VII dies peniteat; et qui merserit sacrificium continuo bibat aqua que in crismale[26] fuerit, sumatque sacrificium, et pro culpa cantet X psalmos.

CXXIIII. Si quis neglegencia erga sacrificium fecerit, et siccans uermes consumant ut ad nihilum deueniat, III XLme in pane et aque peniteat[27].

11 uouerit] uovit *V.*
12 et] iter um *V.*
13 ambo *om V.*
14 ammiserit] commiserit *V.*
15 superponatur] supponetur *V.*
16 denegatur] dedignatur *V.*
17 careat] Glossa *add V.*
18 ingenium] De ministerio sanctae Ecclesiae *add V.*
19 uel] est *V.*
20 ex his *om V.*
21 aut sanguinis *om V.*
22 dies ... peniteat] peniteat *V.*
23 illum *om V.*
24 offertur linteamen] eufertur linteum *V.*
25 dies peniteat] diebus *V.*
26 crismale] crismate *V.*
27 peniteat *om V.*

Et si uermes[28] in eo inuenti fuerint, conburatur et cinis eius sub altari abscondatur.

CXXV. Si caeciderit sacrificum de manu offerentis in terram, et non fuerit inuentum, quocumque in loco inuentum fuerit ubi caeciderat comburatur, et cinis abscondatur. Sacerdos uero medium annum dampnetur[29]. Si uero inuentum fuerit sacrificium, locus mundetur et supra ignetur, sacerdos xx dies peniteat.

CXXVI. Si quis uero de calice per neglegencia stillauerit in terra igne sumatur et L dies peniteat. Si super altare stillauerit calix sorbeat minister stillam et linteamina que[30] tetigerit stilla tribus uicibus lauet, calices subtus positum, et ipsa aqua[31] bibat, et III dies peniteat.

CXXVII. Secundum canones paenitentes non debent communicare ante completam penitentiam. Nos autem pro misericordia post annum uel post VI menses licenciam damus communicandi[32].

CXXVIII. Si quis sacerdos penitentiam sibi querenti abnegat, reus erit animarum.

CXXVIIII. Non licet mulieribus sindone nec oblationem[33] nec calicem ponere super altare[34] neque in conuiuio inter sacerdotes sedere.

CXXX. Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare nec alleluia cantare; sed psalmos et responsoria sine alleluia.

CXXXI. Lauacrum capitis in die dominico potest esse si necesse est; balneum non licet fieri. Hi qui[35] comam suam inciderit propter mortem filiorum aut parentum, aut faciem suam liniauerit[36] cum ungulis aut cum ferro, XXXVII[37] dies peniteat.

CXXXIII. Decimae non sunt legitimae dare nisi pauperibus et peregrinis, nec non cogitur presbiteris decimas dare.

CXXXIIII. Si quis bigamus est, I anno peniteat; si trigamus est, V annos peniteat[38]. Bigamus est qui duas habet uxores.

CXXXV. Si quis solus cum sola loquitur uel[39] sub eodem tecto manet, cenam careat. Si uero prius[40] interdictum fuerit, XL diebus in pane et aqua peniteat.

CXXXVI. Secundum romanos nomina mortuorum die dominico[41] non recitantur.

CXXXVII. Si quis clericus a diabolo uexatur, non permittatis eum ministrare ministerium clericorum. Si autem misericordia Dei per ieiunium mundatus fuerit, post X annos suscipiatur ad offitium clericorum.

CXXXVIII. Si quis de preda aduxerit ad ecclesiam in elemosina an-

28 vermes ... inuenti] vermis ... inuentus *V*.
29 dampnetur] peniteat *V*.
30 linteamina que] linteamen quem *V*.
31 ipsa aqua] ipsam quam *V*.
32 communicandi] communicare *V*.
33 nec oblationem *om V*.
34 ponere super altare] s. a. p. *V*.
35 Hi qui] Si quis *V*.
36 liniauerit] laniauerit *V*.
37 XXXVII] XXVI *V*.
38 peniteat] Glossa *add V*.
39 uel *om V*.
40 prius] post *V*.
41 nomina mortuorum die dominico] d. d. n. m. *V*.

tequam ille paenitentiam agat, non suscipiantur munus ab his qui operantur iniquitatem.

CXXXVIIII. Si quis uenatione quascumque exercuerit[42], si clericus est I anno peniteat, diaconus[43] II, presbiter III annos peniteat.

CXL. Si quis comederit corporis sui scabiem[44] aut peduculum aut bibens urinam suam aut stercora comederit, cum manus impositiones episcopi[45] annum I cum pane et aqua[46]. Benedicens episcopum infantem uicem baptismi.

CXLI. Si quis paenitenciam habuerit abstineat se ab uxore sua III dies ante communionem et VI[47] in XLma, III feria et VI feria et die dominico.

Discant igitur sacerdotes Domini, qui ecclesiis praesunt quia pars ei data est cum his quorum delicta repropiciare debentur. Nisi cum assumpserit peccatorem monendo, orando, docendo, instruendo, adduxeris eum ad paenitenciam ab errore correxeris a uiciis emundaberis et efficeris cum talem ut eum conuerso pocius ei Deus pro delicto repropiciasse dicens: Cum ergo talis sis sacerdos et talis sit doctrina tua et sermo tuus, pars tibi datur eorum quos correxeris ut eorum merita tua sit *(sic)*.

Legimus in penitenciale pro criminalibus culpis annum I uel II aut III penitentiam agere in pane et aqua; uel pro aliis minutis culpis mense I aut ebdomada I. Simili modo aut aput aliquos haec causa ardua uel difficile est. Et ideo qui ita non potest facere, consilium damus ut psalmos uel oratores et elemosinas cum aliquos dies in penitentiam pro hoc esse debeat. Et qui potest implere quod in penitenciale scriptum est, bonum est. Et hoc ordo est quod superius diximus, quod facere debeat, id est, psalmodia pro penitencia. Quando in uno anno in pane et aqua penitere debet, donet in elemosinas solidos XX et VII, et uno die ieiunet usque ad nonam et alium usque ad uesperum et III XLmas. De quantum sumit penset tribuat medietatem in elemosinam. In secundo anno remissio erit paenitenciae. De Natale Domini usque Epiphanie et de Pascha usque ad Pentecosten. Et qui non potest agere penitentiam sicut superius diximus, in primo eroget in elemosina solidos XXVII; in secundo, solidos XX; in tercio anno solidos X et VIII.

Et de potente quomodo se redimat, de criminalibus culpis recurrit ad evangelium sicut Zacheus Domino dixit: Domine, omnium dimidium bonorum meorum do pauperibus; et si alicui aliquid iniuste abstuli quadruplum restituam. Et a Domino meruit audire: Quia hodie salus domui huc *(sic)* aduenit. Hoc est, remissio peccatorum suorum. Forsitan in praesenti non sit cui aliquid iniustum abstulit, aut non possit animum eius sicut euangelium dixit facere medietatem donet. Consideratis hoc quantum ipse est pensetur in argentum eroget in elemosinam. Et tercio tantum quantum ualet ipsum argentum aut de mancipiis dimittas liberos aut captiuos redime et homini iniquo iniuste egerit ab illo die non repetat. Et ex quo desinit peccare non desinat corpus et sanguinem communicare. Sciat se illa sentencia adiungi quod Za-

42 exercuerit] exegerit *V.*
43 diaconus] subdiaconus *V.*
44 scabiem] scabilem *V.*
45 episcopi *om V.*
46 aqua] peniteat *add V.*
47 VI ... feria] III post eam et XL et feria VI *V.*

cheus meruit. Et illud non est dimittendum quod apostolus ait: Qui per corpus peccat, per corpus emendet; hoc est ieiuniis, uigiliis, orationibus, adeoque scriptum est: Nemini dantes ullam offensionem ut non uituperetur ministerium nostrum. Sed in omnibus exibeamus nos sicut Dei ministros.

Legitur quia Christus ieiunauit qùin ullum peccatum comiserit. Similiter et apostoli, post donum Spiritus Sancti. Igitur eorum nos debemos imitatores esse quorum uolumus participes esse regni caelestis. Propterea oportet nos super his aliquid agere de expenso, id est, ieiuniis in ùnaqueque ebdomada, IIIIta et VIta feria, uino uel epularibus cibis, id est, a carne abstinere. Similiter et de continencia coniugis suae abstineat se ab his diebus, iuxta quod in canones sancti constituerunt, id est, dominico et sollempnitatibus et legitimis XLmis III in anno uel quarta feria. Sciens scriptùm qui plus laboret plus mercedem accipiet.

Incipit reconciliatio ad penitentem

Quinta feria Paschae in primis dicis psalmum Lmum cum antiphona: Cor mùndum crea in me, Deus. Et postea communicet.

Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator, qui in reconciliatione lapsorum, etiam ego qùi misericordiam tuam primus indigeo seruire affectibus gratiae tuae per ministerium sacerdotale uoluisti, ut cessante merito suplicum miserabilior fieret clementia redemptoris. Deus, qui hominem inuidia diaboli ab eternitate deiectum unici tùi sanguine redemisti, uiuifica quos mori non uis et quos non derelinquis de hac assumere corrupcione, moueat pietatem tuam fletus iste miserorùm tuorum medere uulneribus. Tu benignam iacentibus manum porrige ne ecclesia tua tui corporis temeritur (?) ne grex tuus detrimentum sùstineat, ne familiae tuae damno exultet inimicus, ne renato lauacris salutaribus animas mors secùnda possideat. Tibi ergo humiliamus, tibi suplices sumus, tibi flectùs cordis offerimus. Tu parce confessis ut inminentes penas futurique iudicii senteciam te miserante non incidant; sed gaudeant se paterno receptos esse conuiuio. Nihil de hereditatis sorte perdiderint, integrum sit eis atqùe perpetuum quod gratia tua contulit et quod premia reformauit. Per.

Alia reconciliacio

Maiestatem tuam quaesumus Domine sanctae, Pater omnipotens Deus, qui per Ihesum Christùm Filium tuum Dominum nostrum, supplices exoramus, qui non mortem sed peccatorum uitam semper inquiris, respice flentem famulum tuum il. Adtende prostratum eiusque planctum in gaudio tuae miserationis conuerte. Scinde delictorùm saccum, indue eum laeticiam salutare post longam peregrinationis famem de sacrosancti altaribs sacietur. Ingressusque cubiculum regis ipsius et aulam perpetuam benedictam nomen gloriae Ihesu Christi Filii tui Domini nostri et Spiritus Sancti paracliti in aeterna saecula saeculorum. Amen.

Alia

Exaudi nos, Domine Deus noster et praesta per manus impositionis nostrae descendat super hunc famulum tuum il. miserationibus tuae auxilium qui omnibus lapsis ueniam libenter indulgis, et satisfactionibus contemptus ad te plecteris reuertente, da ei communionem recepte gratiae referat deserendo hostem uictoriam diuino caeleste pane sacietur.

Reconciliato penitentis ad mortem

Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata paenitencium deles et praeteritorum criminum culpas ueniam remissionis euacuas: rescipe super hunc famulum tuum il. et remissione sibi omnium peccatorum tota cordis confessione poscente deprecatus exaudi. Renoua in eo piisime pater quicquid in terrena fragilitate corruptum est uel quicquid diabolica fraude uiolatum est, in unitatem corporis ecclesiae tuae membrum perfecta remissione restitue. Miserere Domine gemitum, miserere lacrimarum et non habentem fiduciam nisi in tua misericordia ad sacramentum reconciliationis ammitte. Per Dominum.

Alia

Maiestatem tuam, Domine, suplices deprecamur ut hunc famulum tuum longo squalore paenitenciae macerato, miserationis tuae ueniam largire digneris ut nupciali ueste recepta, ad regalem mensam unde eiectus fuerat, mereatur intrare. Per Dominum.

Deus aput quem omnia moriencia uiuunt, cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutatur in melius: te suplices deprecamur ut suscipi iubeas animam famuli tui il. per manus sanctorum angelorum deducendam in sinu amici tui patriarche Habrahe, resuscitandam in nouissimo magni iudicii diem et si quid de regione mortali contrarium contraxit fallente diabolo tuae pietatis ablue indulgendo. Per.

Regnante in perpetuo Domino nostro Ihesu Christo.

José MADOZ, S. J.